

FABRIEKSKINDEREN.

EEN BEDE, DOCH NIET OM GELD.

J. J. CREMER, 1863.

Een ijzig koude morgen in Leiden

De openingszinnen van het pamflet schetsen onmiddellijk een sfeer van kou en duisternis. Het is zes uur 's ochtends in de winter, en de stad lijkt te slapen, maar onder de oppervlakte broeit een 'afzichtelijke wonde'.

't Is winter. Koud was decembersnacht, en ijzig koud is nog zijn vroege morgen. Zes slagen broemt de klok uit Leidens hoogsten toren.

De kinderen van Gerrit Zwarte worden gewekt

In een armoedige woning worden Evert (13), Saartje (12) en Sander (10) ruw uit hun diepe slaap gerukt door hun moeder. Hun vader, een voormalig timmermansknecht die nu weigert te werken, slaapt door. De kinderen zijn te moe om op te staan.

Belangrijke details

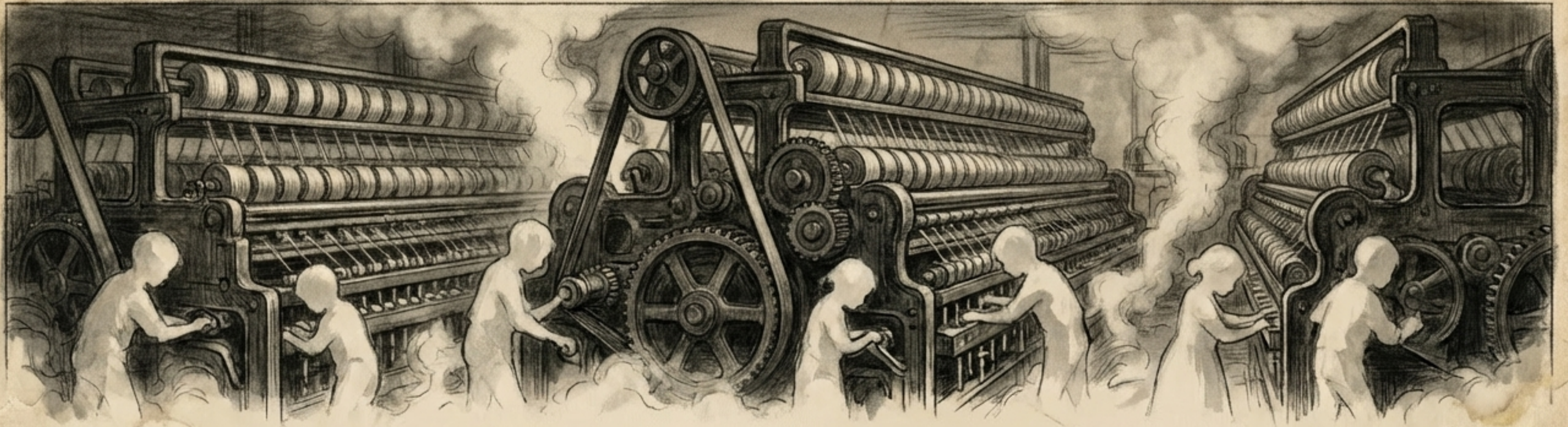
- Moeders bevel: 'Toe kinders, er uit!'
- Saartje weert de hand van haar moeder af en 'kromt zich schier tot een bal ineen'.
- Sander, de jongste, wordt onbarmhartig uit bed getild en zakt, overmand door slaap, huilend ineen op de koude vloer.
- Het hoofdje van Saartje 'tikt', een eerste teken van de koorts die haar fataal zal worden.

Het mechanische monster eist zijn tol

De kinderen gaan op weg naar de stoomwolspinnerij. Cremer beschrijft de fabriek als een levend wezen met een ‘ontzettende kracht en rusteloozen ijver’. De assen, wielen en staven zijn zijn spieren en botten, en zijn stem is een donderend bevel dat door de zalen galmt.

“Voort raderen, voort!”

Kinderen als raders in de machine

In de fabriek zijn de kinderen zelf raders geworden. Ze moeten onvoorstelbaar snel en eentonig werk verrichten om de machines bij te houden. Cremer beschrijft ze niet langer als kinderen, maar als iets anders.

“Ze zien eruit als ‘akelig kleine en arme oude mannen en vrouwtjes.’”

Details van de arbeid

De taak: ‘duizenden wollen ‘plokken’ aan elkaar lassen.’

De snelheid: ‘zevenhonderd malen in één uur, negenduizend malen op den langen dag.’

De straf: ‘een ‘duchtigen tik met den rolstok’ van de grofspinner.’
Het gevaar: ‘Heintje Pink, wiens vingers voor de derde keer in enkele weken worden gegrepen door de ‘nijdige haastige tandjes’ van een machine.’

Een andere wereld, slechts een paar straten verderop

We maken kennis met Willem baron van Hogenstad, een rechtenstudent aan de Leidse academie. Na een nacht studeren loopt hij vroeg in de ochtend naar huis. Zijn wereld van 'zoeten roomgeur' en 'helder' staat in schril contrast met de realiteit van de fabriekskinderen.

Een onverwachte vondst op een koude stoep

In een smalle straat vindt Willem de kleine Sander, die op weg naar de fabriek in slaap is gevallen. Het kind is 'ellendig gekleed, met het hoofdje rustend op den kleinen arm, en dien arm gekromd op den scherpen rand van een lage stoep.'

Willems reactie:

Zijn eerste, instinctieve gedachte is niet gebaseerd op berekening, maar op een diep gevoel van medemenselijkheid.

“Meênemen! waarachtig dat was het eerste, en 't bleef zoo.”

Een daad van menselijkheid: warmte en chocolade

Willem neemt Sander mee naar zijn kamer, gooit diens 'vunze kleêren' in de kachel, en wikkelt hem in een oude overjas. Hij geeft het kind 'vet geboterde broodjes en krentebollen, en verder onthaalde op een enormen kop van de fijnste waterchocolade.'

Voor het eerst ervaart Sander de zorg en het comfort die voor een kind vanzelfsprekend zouden moeten zijn.

Het verhoor: de moord op de ziel

Willem stelt Sander een paar eenvoudige vragen. De antwoorden onthullen een wereld van totale onwetendheid en geestelijke verwaarlozing.

Sanders wereld (opsomming)

- **Leeftijd:**
'Ikke ben tien.' (Maar hij ziet eruit als zeven).
- **Vaders beroep:**
"Ambacht? ... daar had hij nooit van nooit van gehoord."
- **School:**
Gaat niet naar school; moet 13 tot 15 uur per dag werken.
- **Boeken:**
Heeft hij nooit gezien. Denkt dat het allemaal bijbels zijn, en zijn moeder zegt over de dominee: "en dominés bedrieger."
- **Algemene kennis:**
Weet niet waar brood van wordt gemaakt, of dat tafels van hout zijn. Heeft nog nooit gehoord waar wol vandaan komt, het materiaal dat dagelijks door zijn handen gaat.

‘In haar hoofdje bonst en giert en dreunt het’

Terwijl Sander wordt gered, wordt Saartje ziek. Ze heeft hoge koorts en smeekt om water, maar haar ouders slapen door. Haar vader noemt haar ziekte 'fratsen'.

Na een strijd van zes uur sterft ze, alleen in het donker.

De aanklacht van de storm

Cremer laat de natuur zelf het oordeel vellen. De wind die buiten loeit, krijgt een stem.

Vermoord! vermoord!

Wie is de ware moordenaar?

Cremer stelt de vraag wie de schuldige is. De luie ouders? De fabriekseigenaren? Zelfs zij, zo stelt hij, zijn machteloos tegenover de ware dader: een onzichtbare kracht die het hele systeem aandrijft.

De personificatie van het kwaad: 'Hoe! zou zij de moordenaressen die arme arme kinderen zijn, zij de schoone kloeke vrouw die de leuze der vrijheid in hare banier voert? Ja, zij is het!'

CONCURRENTIE!

Een smeekschrift aan de staat

Het pamflet is een 'bede', een smeekschrift.

Cremer richt zich nu rechtstreeks tot de koning en de regering.

Hij vraagt niet om liefdadigheid, maar om ingrijpen van de overheid.

Hij eist een wet die een einde maakt aan de uitbuiting.

'Doorluchtige Vorst! Grootmagtige wetgevers in den Staat!

Ziet, daar valt de smeekbrief neêr voor uwe voeten.'

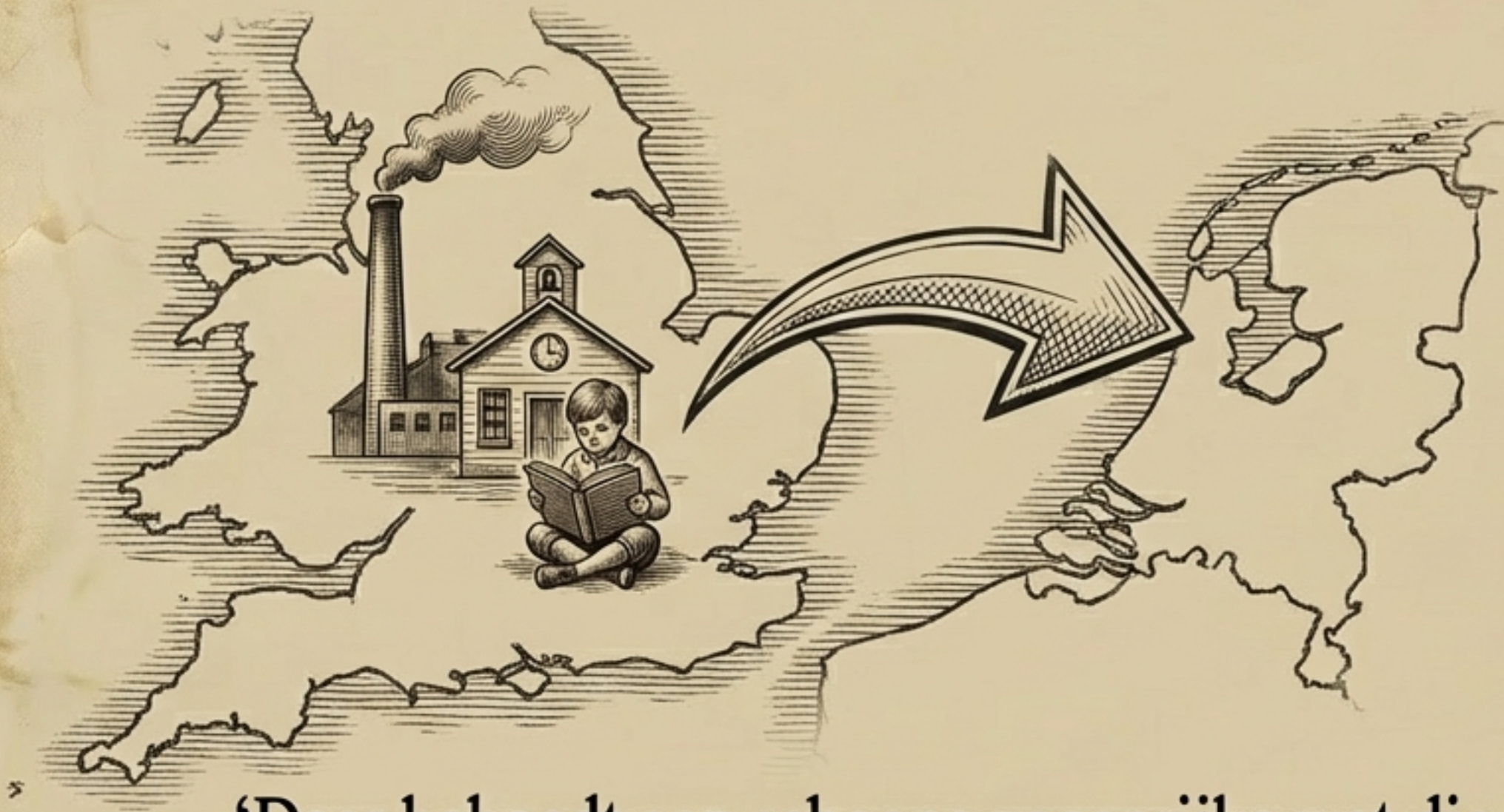
'Hij smeekt hem dat hij voor u en voor haar ter hulpe kome,

dat hij zijne dienaars zende met artsenij en zalve,

ware het noodig, met vlijmend lancet.'

Een werkbare oplossing: het voorbeeld van Engeland

Cremer stelt dat een wettelijke regeling niet alleen humaan is, maar ook verstandig. Hij wijst op de situatie in Engeland, waar al wetten bestonden om kinderarbeid te reguleren.

Argumentatie

- In Engeland zijn de werkuren korter en gaan de kinderen naar school.
- Het resultaat: 'de onderwezen kinderen worden bekwame werklieden, en de nijverheid, zij bloeit er'.
- Te veelvuldige arbeid is juist 'nádeelig' voor de industrie.

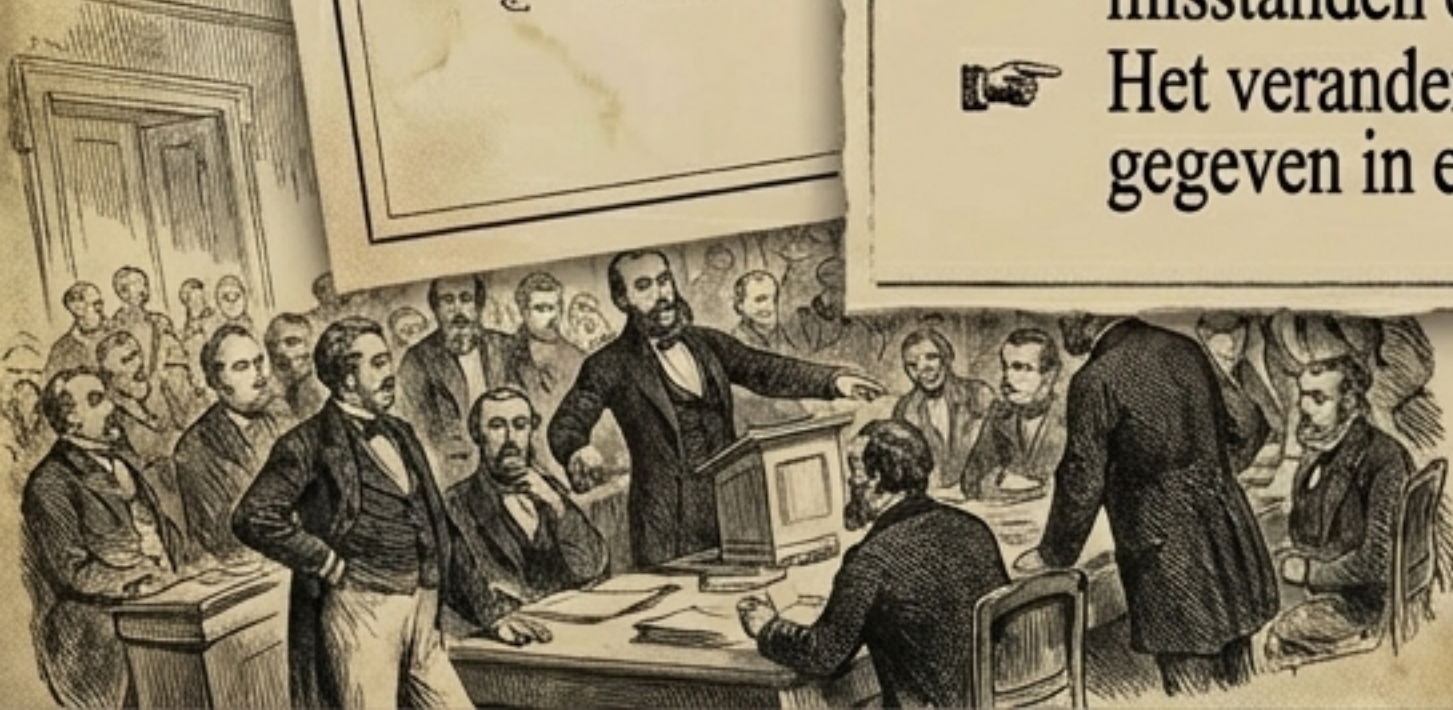
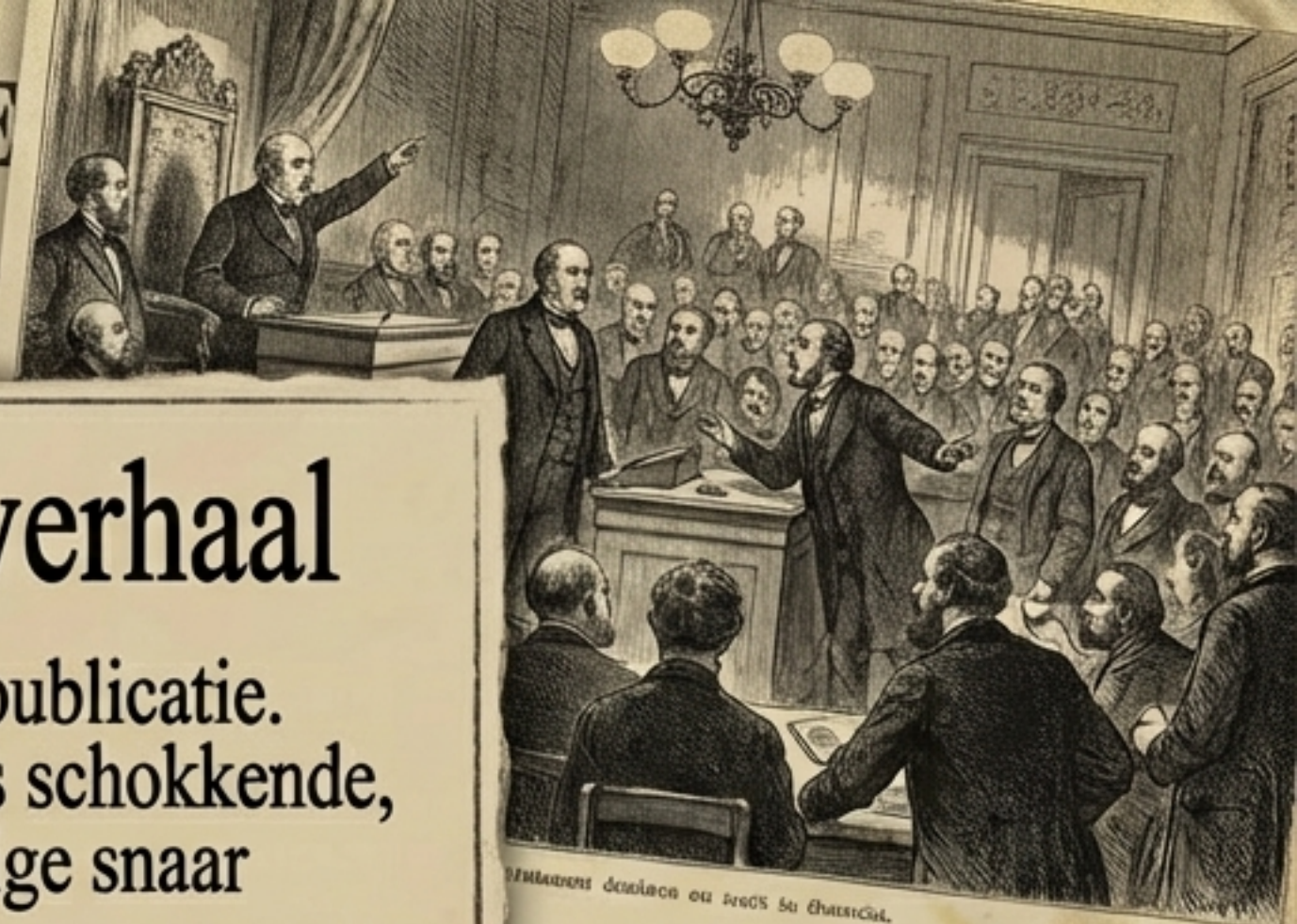
‘Daar behoedt een schoone zegenrijke wet die arme, arme fabriekskinderen voor den ellendigen toestand, waarin zij hier verkeeren.’

De schokgolf van een verhaal

‘Fabriekskinderen’ was geen obscure publicatie. Het pamflet sloeg in als een bom. Cremers schokkende, verhalende aanpak raakte een gevoelige snaar in de samenleving.

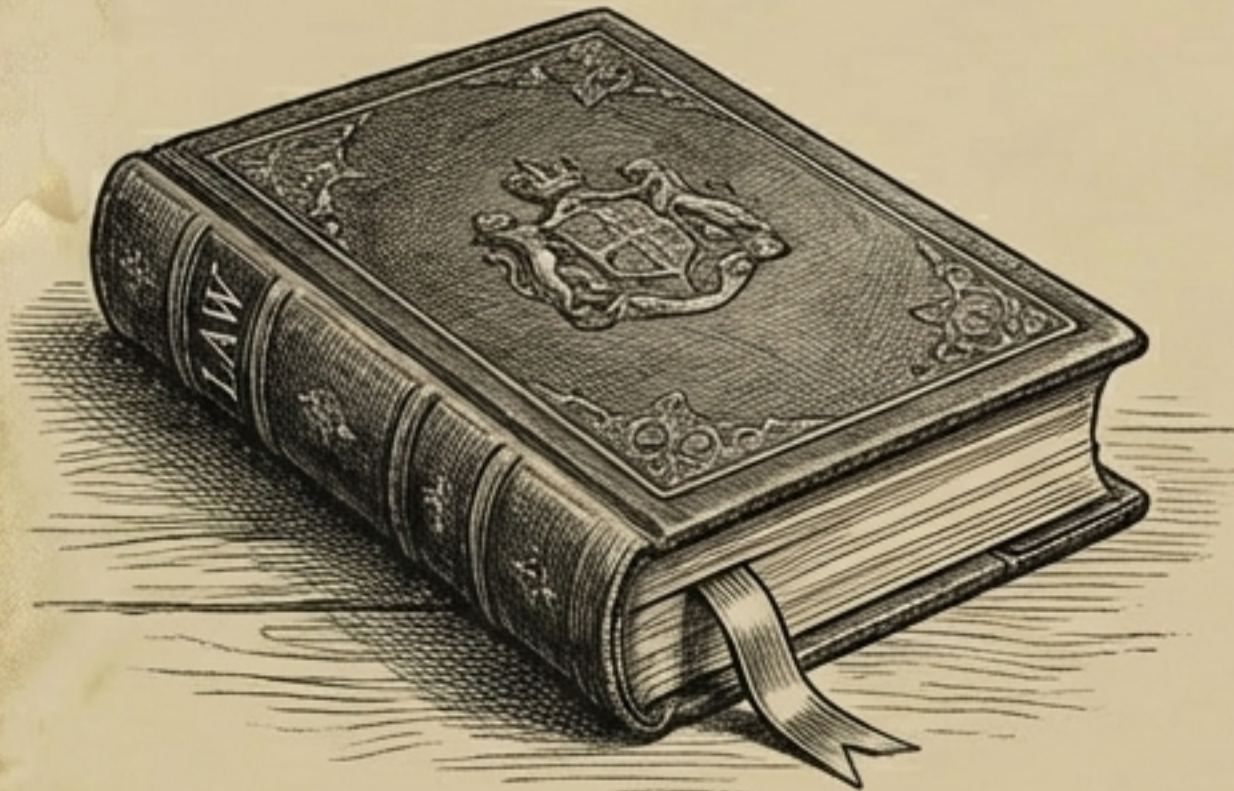
- ➡ Het verhaal werd door het hele land gelezen en besproken.
- ➡ Het voedde een groeiend publiek debat over sociale misstanden en de verantwoordelijkheid van de overheid.
- ➡ Het veranderde kinderarbeid van een economisch gegeven in een morele crisis.

FABRIEKSKINDEREN

Het antwoord: Het Kinderwetje van Van Houten (1874)

De smeebede van Cremer en de publieke verontwaardiging die erop volgde, leidden uiteindelijk tot een historisch keerpunt. Elf jaar na de publicatie van 'Fabriekskinderen' werd de eerste sociale wet van Nederland aangenomen.

De wet:
Het 'Kinderwetje van Van Houten'
verbod fabrieksarbeid voor
kinderen onder de twaalf jaar.

Eindconclusie:

Hoewel de wet onvolkomen was en nog veel te wensen overliet, was het een direct gevolg van de beweging die Cremer met zijn verhaal in gang had gezet. Het bewees dat één krachtig verteld verhaal de koers van een natie kan veranderen.